

Prof. dr Radovan Grandić

Milena Letić

Filozofski fakultet
Novi Sad

UDK: 371.95

ISSN 1820 - 1911, 14 (2008), p. 184-197

PORODICA KAO FAKTOR PODSTICANJA DAROVITOSTI

Rezime: *Porodica je bila i ostala prva i najvažnija škola života u kojoj dete stiče prva znanja, veštine i navike. Ona je temeljna, a u isto vreme i promenljiva društvena grupa. Na njoj je velika odgovornost kada je u pitanju dete. U njoj dete razvija svoju ličnost i što je ono mlađe uticaj roditelja je veći.*

Uloga porodice u opštem razvoju, a posebno u razvoju darovitosti je velika. Često se pretpostavlja da darovita deca imaju i darovite roditelje. Zatim, ističe se da darovita deca žive u porodicama višeg socioekonomskog statusa. Istraživanja su pokazala da je za razvoj darovitosti važnije aktivno angažovanje roditelja u vaspitanju dece nego njihov stepen obrazovanja ili ekonomske moći.

Osim podsticanja emocionalnog i socialnog razvoja, jedan od važnih ciljeva porodičnog vaspitanja jeste i pomoć i hrabrenje deteta u intelektualnom razvoju i razvoju ličnih potencijala za učenje. Deca koju roditelji podstiču i koja su uključena u različite aktivnosti i oblike učenja, kako u školi tako i van nje, pokazuju veća dostignuća. Roditelji koji su zainteresovani za napredovanje deteta podstiču njegove različite interese, hobije, igre i druge aktivnosti, više sa njima komuniciraju, diskutuju, razmenjuju ideje, učestvuju u različitim kulturnim aktivnostima. Npr. deci kojoj je već u predškolskom uzrastu bila dostupna primerena literatura, kojoj su roditelji posvetili pažnju i vreme, pokazala su veće interesovanje i bolji uspeh u školi.

Da li će roditelji, kao prvi vaspitači, uspeti u razvoju ličnosti deteta zavisi od nekoliko činilaca: pre svega roditelji treba da vole svoje dete, da ono bude željeno; oni treba i da umeju da vaspitavaju dete jer sama ljubav, ma koliko je važna, nije dovoljna; roditelji treba da imaju uslove za vaspitanje deteta, a najvažnije je da detetu posvete dosta vremena.

U fazi razvoja, posebno razvoja stvaralačkih sposobnosti, roditelji imaju veliku odgovornost da stvore takvu okolinu za učenje i razvoj koja će u prvom redu potpomoći razvoj motivacije. Zbog toga je nužno da roditelji pokazuju emocionalnu toplinu i samopouzdanje, pozitivne stavove prema učenju, visoka očekivanja od sebe i svoje dece, interes za uspeh deteta.

Ključne reči: *porodica, darovitost, razvoj ličnosti.*

---

*“Darovita deca trebala bi imati
roditelje koji ih mogu slediti”
Cvetković-Lay*

Novija stručna literatura sve više ističe shvatanje o darovitosti kao rezultanti posebne kombinacije *naslednih osobina* i njihove interakcije sa *podsticajnom okolinom*. Uz to, poznata je

činjenica da se visoki rezultati u pogledu razvoja darovitosti mogu očekivati samo ako se sa njenim negovanjem započne što ranije. Ako imamo u vidu ove činjenice, nije teško zaključiti da se među najznačajnijim i najodgovornijim činiocima razvoja i podsticanja darovitosti nalazi *porodica*. Mnogi istraživači koji se bave fenomenom darovitosti saglasni su oko toga da porodica predstavlja nezamenljiv faktor podsticajne okoline za ukupan razvoj svih potencijala deteta, a samim tim i darovitosti. Ona to čini tako što stvara povoljne uslove za razvoj, stvara različite mogućnosti koje deca treba da koriste na najbolji mogući način i deluje svojim ukupnim društveno-kulturnim kontekstom na njihov razvoj (Milošević, Vujačić 2006).

Odnos roditelja prema darovitom detetu se može posmatrati kao i svi odnosi koji se stvaraju tokom interakcije roditelj-dete, a koji se zove *gajenje deteta*. To je proces u kojem su isprepletene mnogostruka osećanja koja doprinose da taj odnos bude dinamičan, razuđen, ambivalentan, pun roditeljskih dilema i strahova, dobrog i lošeg snalaženja i reagovanja, objektivnih i nerealnih procena. Darovito dete, koje od najranijeg uzrasta ispoljava sklonosti i interesovanja koja roditelji ne očekuju na tom uzrastu, čini ovaj odnos još složenijim. Roditeljska reagovanja i ponašanja, kada primete da im je dete iznad uobičajenih šema razvoja, mogu biti različita – od egzaltiranih do ignorantskih, što zavisi od mnogobrojnih faktora. Koji bi sve to faktori mogli da budu, nije lako izdvojiti jer u komplikovanom odnosu, kao što je roditelj-dete, sve može biti važno (Cvijović 1999).

Vreme pojavljivanja darovitosti je „kritično“ vreme koje, ako nije iskorišćeno, može da inhibira potencijale koji se neće ni kasnije pojaviti. Zbog toga je od izuzetnog značaja stvaranje povoljnih uslova i sredine za razvijanje potencijala u vreme njihovog pojavljivanja. Različit tempo razvoja i sazrevanja potencijalnih mogućnosti dece, zahteva dosta strpljenja i umešnosti roditelja u pronalaženju adekvatnih uslova za svako dete, kako bi njegova interesovanja i aktivnosti bile pravilno usmeravane. Drugim rečima, odgovarajući uslovi i aktivnosti kod dece treba da „probude“ uspavane stvaralačke sposobnosti koje se neće pojaviti u isto vreme kod sve dece. Sama priroda darovitosti, znači, nužno nameće potrebu podsticanja kroz stvaranje povoljnih uslova i okolnosti (Nikolić 1998).

Svi se slažu da je porodica gotovo jedini vaspitni faktor u periodu do tri godine detetovog života, a to je period kada je ono još

telesno i psihički neoformljeno i kada je na njega najlakše uticati. Porodica je prva emocionalna i sociokulturna sredina u kojoj se dete formira. Roditelji mogu kontinuirano da opažaju sve reakcije i manifestacije ponašanja dece u raznovrsnim situacijama tokom dečijeg razvoja. Samim tim, roditelji su u situaciji da mogu pomoći i podržati razvoj sposobnosti svoje dece u najosetljivijem razvojnom periodu, ranom detinjstvu. Preduslov za to je, između ostalog, solidno pedagoško obrazovanje roditelja, koje je moguće putem različitih formi, a neke od njih su (Božin i dr. 2003):

Δ škola za roditelje - ustanova koja pomaže roditeljima, bez obzira na nivo prethodnog obrazovanja, da uspešnije učestvuju u vaspitnom procesu; program uključuje predmete opšteg obrazovanja, pedagoške i psihološke discipline, probleme braka, porodice, dečje zaštite, higijene, preventivne medicine i socijalno-pravne zaštite porodice; značajno je da ovu školu pohađaju oba roditelja darovitog deteta; potrebno je voditi računa o prethodnoj spremi roditelja, njihovim interesovanjima, vremenskim mogućnostima itd.

Δ kursevi i seminari - organizuju se sa ciljem dubljeg proučavanja pojedinih problema i obično obuhvataju teorijsku nastavu, seminarske diskusije i praktične vežbe; roditelji se upoznaju sa najnovijim pedagoškim dostignućima (o cilju vaspitanja, opštim principima vaspitnog rada, metodama vaspitanja itd.); seminari se organizuju po pojedinim značajnim pedagoškim područjima kao što su intelektualno, moralno, estetsko, fizičko i radno vaspitanje.

Δ tribine - na njima se raspravlja o najaktuelnijim problemima škole, nauke i vaspitanja; uvodno predavanje na tribinama za roditelje daju stručnjaci različitih struka (pedagozi, psiholozi, doktori, sociolozi, pravnici), nastavnici ili sami roditelji; značajno je odabrati interesantan problem, da se unapred da tema i, eventualno, literatura, kako bi se zainteresovani pripremili za diskusiju.

Δ predavanja i diskusije - pored navedenih formi rada sa roditeljima potrebno je organizovati povremena predavanja i diskusije o aktuelnim pedagoškim problemima, o značajnim dostignućima u psihologiji, o novinama u metodici vaspitnog rada, o svakodnevnom praktičnim vaspitno-obrazovnim problemima škole, o značajnim vaspitno-obrazovnim problemima u porodici, o odnosima porodice, škole i društva i o raznim merama koje treba preduzimati da se obezbedi

jedinstveno delovanje svih vaspitnih faktora i da se vaspitno-obrazovni rad podigne organizaciono i kvalitetno na viši nivo.

Postoje različita razumevanja porodice, pa samim tim postoji i mnogo definicija. Ipak, ono što je najbitnije za porodicu jeste njena funkcionalnost. Važno je kako članovi funkcionišu između sebe i koliko porodica zadovoljava potrebe svakog pojedinog člana. Roditelji kojima je postignuće izuzetno važno, ali ga nisu i sami ostvarili u dovoljnoj meri, često svu energiju usmeravaju u postignuća svoje dece. Roditelji koji su i sami postigli odgovarajuće uspehe, otvaraju različite mogućnosti svojoj deci, bez prisiljavanja, uz podsticanje samostalnosti i nenametljiv nadzor. Na taj način deca bez prisiljavanja pokušavaju ovladati određenim oblastima, dok oni na koje se vrši kontinuiran pritisak, prestaju slediti interese i teže postignućima onog trenutka kada izmaknu roditeljskoj kontroli. Preambiciozni roditelji vrše pritisak na svoju decu kako bi se mogli kroz njih pokazivati i veličati. Za optimalan razvoj svakog, pa tako i darovitog deteta, bitno je da postoji adekvatan prostor koji stvaraju nenametljivi, fleksibilni i neautoritarni roditelji. *Roditelji ne bi trebali biti usmereni na dete, nego trebaju imati vremena za svoje dete* (Cvetković-Lay 2002).

Koliko će dete biti emocionalno stabilno zavisi od bliskosti među članovima porodice, od topline porodične klime; koliko će uspešno započeti i nastaviti se proces socijalizacije deteta zavisi od delovanja porodice kao socijalne mikro grupe i porodičnog sistema vrednosti; koliko će se u detetu razviti kulturne potrebe i navike i kako će se ono odnositi prema radu takođe zavisi od porodičnih uticaja itd. Jasno je, dakle, da u opštem razvoju, a posebno u razvoju darovite dece, veliku važnost imaju roditelji (Božin i dr. 2003).

1.

Kada govorimo o porodici kao faktoru podsticanja darovitosti, potrebno je razmotriti tri bitna pitanja. Prvo se ogleda u porodičnoj podršci ukupnom razvoju deteta, drugo je problem otkrivanja darovitosti na određenom uzrastu i treće se sastoji u daljem usmeravanju i podršci razvoju darovitosti (Nikolić 1998).

Pojedini autori smatraju da je na predškolskom uzrastu neophodno stimulisati ukupan opšti razvoj, u čemu su roditelji najodgovorniji. Pošto razvoj na tom uzrastu treba da ima globalni karakter, podsticanje treba da ga u tome sledi. Pri tome treba imati u vidu važnost ranih iskustava dece, njihove aktivnosti i značaj

podsticajne, stimulativne sredine. Prednost se, s obzirom na uzrast, daje psihološkim nad fizičkim uslovima sredine. Tako loši porodični uslovi i česte emocionalne traume mogu da ometaju, ili čak, spreče razvoj stvaralačkih sposobnosti dece. Dobra emocionalna atmosfera u porodici čini dete srećnim, a time su stvoreni uslovi da ono iskaže svoje sklonosti i stvaralaštvo.

Dva osnovna faktora u vaspitanju emocionalno zdravog deteta su: a) dete mora znati da je voljeno i b) dete mora znati pravila igre (Cvetković-Lay 1995). Roditelji treba da nađu vreme za svoje dete, da mu pokazuju ljubav na različite načine, da ga ohrabruju, ali i da postavljaju pravila, koja će biti jasna, primenljiva i pravedna, i kojih će se dosledno pridržavati. Dete mora osetiti ljubav, poštovanje i vođenje, imati slobodu, ali treba mu i ritam dana, predvidivost, ustaljene navike, saznanje da je svet uređeno mesto u kome vladaju određena pravila. Sve to uliva sigurnost. Roditelji ne bi trebalo da zaborave da su upravo oni uzor svojoj deci, ne treba da „izlažu“ dete kao simbol socijalnog statusa, treba da izbegavaju preteranu isplaniranost u životu deteta, da podstiču dete da pretpostavi odgovornost za svoje ponašanje, da su iskreni, da postavljaju ograničenja i naglašavaju pozitivno. Nikada ne treba da prestanu komunicirati, što podrazumeva i razmenu osećanja i mogućnost izbora, a odbiti treba samo nepoželjno ponašanje, a ne dete.

Drugo bitno pitanje i briga porodice odnosi se na otkrivanje darovitosti kod deteta. Kao i u većini ljudskih karakteristika, i darovitost je osobina koja se može primetiti samo posredno, u ponašanju, odnosno lakše se saznaje iz produkata i rezultata, nego iz procesa. Ta činjenica donekle olakšava otkrivanje darovitosti. Ipak, mora se istaći da je otkrivanje darovitosti prilično složena aktivnost koja počiva na širem poznavanju darovitosti. Ona je sama po sebi složena po svojoj strukturi, zbog čega se teško otkriva. Osim toga, opseg darovitih je veoma širok, pa je neke lakše, a neke teže otkriti. Darovitost može biti višestruka, ali darovita deca nisu darovita u svim oblastima, niti su sva darovita deca podjednako darovita.

Neosporno je pitanje složenosti otkrivanja darovitosti, kao i pitanje njegovog blagovremenog otkrivanja. Svi se slažu da su za otkrivanje darovite dece najpre odgovorni roditelji, a potom svi ostali. S obzirom na vreme javljanja darovitosti, roditelji mogu vrlo rano da je otkriju jer se ona retko pokazuje u adolescenciji. Niko više od roditelja nema toliko informacija o detetu, njegovom ponašanju i sl. Ipak, imajući u vidu složenost prirode darovitosti i njenog ispoljavanja, sa jedne strane, i mogućnosti roditelja da reaguju na

adekvatan način, sa druge, pitanje otkrivanja darovite dece u porodici mora da bude deo obrazovne strategije za darovite. Znači, pored onoga što se odnosi na programe podsticanja u školama i drugim institucijama, programima roditelja, kojima oni podstiču darovite, mora se posvetiti veća pažnja.

Svakako, uloga porodice se ne sme i ne može svesti na blagovremeno otkrivanje određenih potencijala deteta. Daleko je važnije njihovo dalje razvijanje i usmeravanje. Osnovna pretpostavka za to jeste stvaranje odgovarajućih uslova, i fizičkih i psiholoških, za njihov dalji razvoj i usavršavanje. Ako se to zna, postavlja se pitanje da li su i u kojoj meri roditelji sposobni da udovolje zadacima razvoja i usmeravanja darovitosti, s obzirom na potrebna stručna znanja? Čini se neophodnim podrška šire društvene zajednice porodici, posebno škole, kako bi ona, u uslovima u kojima funkcioniše, lakše ostvarila svoje zadatke u vaspitanju uopšte, pa i u vaspitanju darovitih (Nikolić 1998).

2.

Uspešnost u radu sa darovitom decom zahteva poznavanje njihovih potreba i interesovanja. Darovita deca imaju specifične potrebe. Poznavanje potreba darovitih omogućava pravilno i dobro odmereno podsticanje i odabiranje onih sadržaja i programa koji će omogućiti oslobađanje dečjih potencijala. Dobro odmereni su oni programi koji su na nivou detetove darovitosti i talenta (Đorđević 1996). Darovita deca imaju potrebu da budu shvaćena, potrebu za podrškom, za iskazivanjem na raznovrsne načine, potrebu da raspravljaju, diskutuju, da razmatraju moguće posledice, da planiraju, organizuju vreme i sl. (Isto). Svoje potrebe daroviti mogu zadovoljiti samo u meri u kojoj socijalna sredina, pre svega porodica, stvara takve odnose u kojima oni mogu uspešno da ispolje i razviju stvaralačke potencijale.

Darovitom detetu je potrebna stimulativnija sredina nego prosečnom. S obzirom na to da oni uče brže i lakše od prosečnog deteta, potreban im je širi raspon aktivnosti od uobičajenog. Zbog toga je potrebno osigurati prave podsticaje koji će biti raznoliki, ali koji će i ohrabrivati učenje, osigurati adekvatne materijale za igru i učenje, pružiti detetu mogućnost da uči po modelu, kao i osigurati što više iskustava i vežbi, jer je kvalitetno rano iskustvo presudno za kasniji razvoj visokih sposobnosti.

Čudina-Obradović (1991) navodi da su najefikasniji „obrazovni“ postupci koje roditelji mogu sprovoditi sledeći:

- *Čitanje* – često čitanje detetu, zajedničko čitanje i zajedničko traženje informacija iz knjiga, časopisa, novina, upoznavanje sa knjigama kao izvorima informacija, omogućavanje dostupa knjigama.
- *Razgovor* – odgovaranje na pitanja, uključivanje dece u konverzaciju odraslih za vreme obroka, aktivnosti i sl., aktivno širenje dečjeg rečnika, pronalaženje smisla, značenja primera u imenima stvari i akcija, traženje sinonima i nijansi u značenju, izgrađivanje kvilitetnih pojmova kod dece, aktivno slušanje.
- *Zajedničke aktivnosti* – odlazak u bioskop, pozorište, na izložbe, u zološki vrt, muzeje – uz razgovor, komentare, reprodukovanje doživljaja nakon povratka kući i sl.

Takođe, efikasno angažovanje roditelja nije samo količina zajednički provedenog vremena, nego i *stil*. Osnovni stil podučavanja kod roditelja darovite dece treba da bude *stavljanje težišta na inicijativu i aktivnost deteta* (Grandić, Letić 2008).

Darovita deca zahtevaju mnogo manje ograničenja od prosečne dece. U skladu sa tim J. Cvetković-Laj (Cvetković-Lay 2002) navodi nekoliko sugestija roditeljima u vaspitanju darovitog deteta u porodici, koje se posebno odnose na razvoj unutrašnje discipline:

- ❖ Dopuštati prirodne posledice kad god je to moguće – ovo je osnovno pravilo u vaspitanju darovite dece i potrebno je izbegavati proizvoljno nametanje disciplinskih mera.
- ❖ Poželjno je postavljati što manje ograničenja, ali ukoliko se to desi, onda je neophodno biti dosledan.
- ❖ Nagrađivanje pozitivnog ponašanja treba da bude što češće.
- ❖ Potrebno je reagovati na potrebe, a ne na ponašanje deteta.
- ❖ Nagraditi ili kazniti ponašanje, a ne dete.
- ❖ Ne koristiti „jake strane“ deteta za kažnjavanje.
- ❖ Ne koristiti podsmeh i sarkazam.
- ❖ Izbegavati gundanje i ljutnju.
- ❖ Izbegavati bes.
- ❖ Ne očekivati da dete bude savršeno!

Većina ovih sugestija može (i treba) da bude primenjena u vaspitanju svakog pojedinog deteta bez obzira na sposobnosti, s tim što su neke posebno upućene roditeljima darovite dece. Ove sugestije, svakako, treba upotpuniti i nekim drugim, ali ono što je

jako bitno jeste da roditelji omogućavaju stimulativnu sredinu za darovitu decu. U tome se nalazi ključ njihovog uspeha.

Od roditelja se očekuje da podstiču, ili, bar, ne sputavaju razvoj sposobnosti, interesovanja i kreativnosti svog deteta. Da bi se to ostvarilo, neophodno je identifikovati i potrebe roditelja te dece, pružiti im podršku i omogućiti njihovo aktivno učešće u procesu obrazovanja darovitih. Značajan broj istraživanja koja su se bavila problemom identifikacije roditeljskih potreba ukazuju da su roditeljima darovitog deteta neophodne precizne informacije u pogledu karakteristika po kojima se daroviti pojedinac razlikuje od svojih vršnjaka, različitih vrsta testova inteligencije i metodičkih uputstava. Darovita deca i njihovi roditelji često se suočavaju sa zaostajanjem u učenju, perfekcionizmom, stresom, rivalstvom između braće i sestara, neprihvatanjem od strane vršnjaka, usamljenošću, velikim šansama i akceleracijom. S obzirom na to, roditeljima je potrebna podrška u vođenju deteta kroz navedene situacije. Većina problema sa kojima se suočavaju roditelji darovitog deteta proizilazi iz odsustva plana saradnje između porodice i škole, posebnih programa za darovite i neadekvatne komunikacije sa nastavnicima. Da bi se ostvarila adekvatna saradnja između roditelja i nastavnika neophodno je da obe strane komuniciraju na način koji podrazumeva asertivnu interakciju, aktivno slušanje i razumevanje (Nikolić 1999).

3.

Porodice darovitih su bile predmet brojnih istraživanja. Prema rezultatima tih istraživanja moguće je navesti šest generalizacija ili opštih pravila optimalnog porodičnog okruženja za vaspitanje darovite dece (Winner 1996):

1. *Darovita deca zauzimaju „poseban položaj“ u porodici:* često su ili prvorodena deca ili jedino dete u porodici. Ovo se toliko često pokazalo kao tačno da je postalo opšteprihvaćeno otkriće. Povezanost dečje darovitosti sa određenim položajem unutar porodice mora se objasniti pomoću sredinske, pre nego genetske prednosti jer ne može postojati prihvatljiv genetski razlog zašto prvorodena deca imaju prednost nad kasnije rođenom decom. Jedino objašnjenje za prednost toga što je neko prvorodeno dete je motivacijsko. Prvorodena deca rane godine života provedu u položaju istaknutosti, koji gube kada im se rode brat ili sestra. Tako mogu imati podsticaj za postizanje uspeha radi povratka izgubljenog

položaja. Ali, postavlja se pitanje šta je sa jedincima koji nikada ne izgube poseban položaj? U ovom slučaju motivacijsko objašnjenje nam ne pomaže ali je zato uverljivo genetsko objašnjenje: roditelji koji se odluče da imaju samo jedno dete mogli bi biti ljudi natprosečnih sposobnosti koji manje vremena žele da posvete vaspitanju dece, a više poslu. Međutim, sredinsko objašnjenje bi moglo objasniti i prednosti jedinog i prednosti prvorodenog deteta. U poređenju sa decom koja se rode u porodicama u kojima već postoje braća i sestre, prvorodena deca i jedinci u prvim godinama svog života od odraslih osoba primaju više podsticaja. Kasnije rođena deca provode više vremena u društvu druge dece. Veća stimulacija koja dolazi od odraslih može voditi saznoj prednosti (Isto).

2. *Darovita deca odrastaju u „obogaćenom“ okruženju* - zanimljivom, promenljivom, podsticajnom. Domovi ovakvih porodica su prepuni knjiga, detetu se od najranijeg uzrasta čita, posećuju se zanimljiva mesta i sl. Stepem obrazovanja koji su postigli roditelji igra važnu ulogu u razvoju detetovog talenta, verovatno zato što obrazovani roditelji imaju sredstva i želju za stvaranjem obogaćene okoline. Međutim, roditelji darovite dece ne moraju biti vrlo obrazovani. Darovitost se može razviti i u porodicama koje nemaju mnogo novca, dokle god te porodice cene obrazovanje. Ustanovljeno je da su roditelji dece koja su identifikovana kao darovita pristupačni i podsticajni, tako da osiguravaju mogućnosti za čitanje, razgovaranje i sl. Prema tome, ono što je presudno jesu one kulturne vrednosti koje od obrazovanja stvaraju prioritet. Postoje siromašne i neobrazovane porodice koje cene obrazovanje i postizanje uspeha, kao što postoje i mnoge porodice sa vrlo visokim prihodima koje ne ulažu mnogo u obrazovanje svoje dece, ne stvaraju obogaćenu sredinu i dopuštaju deci da većinu vremena provode pred televizijom. Naravno, siromašni roditelji verovatno teže mogu stvarati raznovrsne podsticaje od bogatijih. Nesumnjivo postoje i deca koja zbog nepogodne okoline nikada nisu identifikovana kao darovita. Prema tome, postoji čvrsta povezanost između darovitosti i obogaćene porodične sredine. Obogaćena sredina igra ulogu u unapređivanju normalnog nivoa razvoja, a osiromašena ga usporava (Isto).

3. *Porodice darovitih su usmerene na decu*: roditelji svu svoju energiju usmeravaju ka tome da deci obezbede dovoljno podsticaja i vežbi u području u kom su pokazala talenat. Porodica se usmerava na razvoj darovitog deteta na dva načina koja, očigledno, pretpostavljaju znatna odricanja od strane roditelja: a) jedan ili oba

roditelja provode sa detetom dosta vremena podstičući ga i poučavajući; b) ili se žrtvuju kako bi dete dostiglo visok nivo obrazovanja kod najboljih dostupnih učitelja. U oba slučaja porodični život je organizovan oko detetovih potreba. Roditelji prenose svoje interese u područje detetovog talenta i svim silama se zalažu za detetov napredak. Međutim, činjenica da roditelji mnogo vremena provode sa svojom darovitom decom, i tako ubrzavaju razvoj talenta, ne znači da roditelji stvaraju njihovu darovitost. Talenat se pokazuje prvi. Roditelji kod dece primećuju znakove izuzetnosti i odgovaraju, posvećivanjem sebe, razvoju te izuzetnosti (Isto).

4. *Roditelji darovitih su preduzimljivi*: oni pružaju primer i postavljaju vrlo visoke standarde, ali imaju i visoka očekivanja u pogledu postignuća. Za ostvarivanje visokih postignuća je gotovo po pravilu potrebno da bar jedan od roditelja bude uzor velikog radnika i da natera dete da naporno radi. U našoj kulturi češće je majka ta koja podstiče dete. Roditelji dece koja su prepoznata kao darovita veruju da rad dolazi pre igre. Ne odobravaju gubljenje vremena, nemarno obavljanje poslova i izbegavanje odgovornosti. Oni sami pružaju primer tih vrednosti tako što naporno rade i što slobodno vreme provode aktivno. Roditelji moraju da rade ono što propovedaju. Roditelji koji decu teraju na postizanje uspeha, a koji nisu radni, imaju znatno manje uticaja na postignuća svoje dece od roditelja koji, osim što imaju visoka očekivanja, sami ostvaruju značajna postignuća. Međutim, osim što postižu lične uspehe, roditelji moraju imati vremena i za svoju decu. Potrebno je naglasiti i to da kada se roditelji previše angažuju, forsiraju do krajnosti, i kada vole uspehe svoje dece više nego samu decu, darovita deca su u opasnosti od odustajanja (Isto).

5. *Istovremeno, roditelji darovitoj deci omogućavaju znatnu samostalnost*: podstiču i nagrađuju nezavisnost deteta. Roditelji darovite dece koja postižu natprosečne uspehe očekuju visok stepen postignuća i nadgledaju decu kako bi bili sigurni da ona stalno napreduju. Ali, oni su retko kruti, dominantni i autoritarni. Ceneći i podstičući samostalnost kod svoje dece, ti roditelji od njih očekuju da donose samostalne odluke. Čini se da želja za postizanjem uspeha ne dolazi od roditeljskog upućivanja nego od davanja prilika za samostalno savladavanje izazova. Deca koja nemaju slobodu za bavljenje sopstvenim interesima često prestanu postizati uspehe čim izmaknu roditeljskim pritiscima. Roditelji koji deci omogućavaju samostalnost, a u isto vreme postavljaju jasne standarde, opisuju se

kao autoritativni, što je suprotno od autoritarni. Autoritarni roditelji su kruti diktatori; autoritativni prenose jasan uzor moralnih standarda, ali poštuju samostalnost svoje dece i tolerišu rane greške. Proučavanja darovite dece pokazala su da su, u smislu detetovih životnih postignuća, najdelotvornije upravo autoritativne porodice, a ne autoritarne ili popustljive (Isto).

6. *Porodične sredine koje najviše doprinose razvijanju darovitosti spajaju visoka očekivanja i stimulaciju na jednoj strani i negu i podršku na drugoj.* Dakle, kada se roditeljska toplina i nega kombinuju sa stimulacijom i visokim očekivanjima, stvara se optimalno okruženje za darovitu decu. Pojedini autori smatraju da se porodice darovitih mogu svrstati u četiri grupe:

1. *diferencirane porodice* – porodice koje daju mnogo intelektualnog podsticaja, ali malo emocionalne podrške,
2. *integrisane porodice* – porodice koje pružaju mnogo emocionalne podrške, ali premalo intelektualnog podsticaja,
3. *složene porodice* – porodice koje osiguravaju emocionalnu podršku i intelektualne podsticaje i
4. *jednostavne porodice* – porodice koje ne osiguravaju ni jedno ni drugo, odnosno izostaje i emocionalna podrška i intelektualno podsticanje.

Jasno je da je prema ovoj podeli i opisu najpoželjnija složena porodica.

Potrebno je istaći da ove generalizacije ne treba shvatiti kao nezavisne dimenzije ili faktore porodica darovitih jer se one međusobno dopunjuju i prepliću. Može se primetiti da je podsticanje, postavljanje visokih standarda postignuća jedan od značajnih uslova razvoja darovitosti. Međutim, preterano podsticanje, postavljanje suviše visokih standarda – čemu su skloni preambiciozni roditelji – na kraju može da dovede do neuspeha. Dosadašnje iskustvo ukazuje na to da ako roditelji ne brinu samo o postignuću svog deteta već i o njegovim emocionalnim potrebama, ako je njihova ljubav prema detetu bezuslovna, a ne uslovljena njegovim uspesima, a to dete oseća da je to tako – onda je gotovo sigurno da visok stepen postignuća neće prerasti u preterano visok stepen stimulisanja.

Proučavajući kako porodica utiče na darovitost, često pretpostavljamo da je taj odnos jednosmeran i da porodica odlučuje o sudbini darovitog deteta. Međutim, taj odnos je dvosmeran jer darovito dete značajno utiče na porodični razvoj. Prisutnost darovitog deteta služi za usredsređivanje porodične pažnje i mobilizacije sredstava. Jedan ili oba roditelja obično odaberu to dete

kao posebno, što često uzrokuje nezadovoljstvo kod ostale dece (braće i sestara). Roditelji razvijaju neuobičajeno visoka očekivanja za to dete, ne samo zbog toga što oni sami imaju visoke standarde, nego i zato što prepoznaju da je njihovo dete darovito. Ulažu mnogo energije da se ta očekivanja ispune. Prema tome, karakteristike porodica koje mogu umnogome oblikovati razvoj darovitog deteta barem delimično se inicijalno pokreću sa prisustvom takvog deteta. Nije samo porodica ta koja oblikuje dete: *i dete igra ulogu u oblikovanju porodice* (Isto).

Zbog toga što deca koja se preterano forsiraju ponekad odustanu, razvio se mit ili zabluda prema kojoj svi roditelji darovite dece tu decu destruktivno forsiraju. „*Rano sazrevanje, rano truljenje*“, uzrečica je koja sugeririše kako će preterano i prerano podsticanje deteta neizbežno dovesti do kasnijeg odustajanja. Međutim, visoka postignuća u bilo kom području uvek su povezana sa visokim standardima koje postavlja odrasla osoba koja i sama pruža primer visokih postignuća. Ono što decu odvaja od talenta nisu visoka očekivanja, nego pre ekstremno forsiranje, dominacija, izrabljivanje i emocionalno uskraćivanje.

Iako možemo opisati karakteristike porodica darovite dece, ne bismo trebali zaključiti da one zapravo stvaraju talenat kod dece. Nije nam poznata informacija koliko dece iz pristupačnih, podsticajnih porodica usmerenih na decu nikada nisu uspela, jer istraživanja uglavnom uzimaju u obzir decu koja su uspela, a zatim retrospektivno posmatraju njihove porodice. Sigurno je da svi znamo za takve slučajeve. Opisane porodične karakteristike mogu održati talenat u životu, negovati ga ili ubiti, ali same porodice ne mogu stvoriti talenat.

Mišljenja smo da nikada nije rano započeti razvijati sposobnosti deteta. U tom smislu možemo da zaključimo da su roditelji (porodica) posebno bitni u razvoju darovitog deteta, jer su primarni faktori u životu deteta i dete, posebno u detinjstvu, sa njima provodi najviše vremena. Istraživanja su pokazala da roditelji vrlo rano mogu primetiti da je njihovo dete drugačije u odnosu na prosečnu decu. Ovu snagu treba iskoristiti i pružiti roditeljima društvenu podršku organizovanjem pedagoško-andragoške ustanove u kojoj bi mogli potražiti odgovarajući savet i dobiti potrebnu podršku, pomoć, informacije i iskustvo. U sklopu ove ustanove bi se

mogla organizovati škola za roditelje unutar koje bi se organizovale i realizovale različite teme u vezi sa rastom, razvojem, vaspitanjem dece i neka specifična pitanja u vezi sa darovitim decom.

Mnogo toga mogu uraditi i sami roditelji. Najznačajnije od svega jeste osigurati kvalitet rane emocionalne veze, jer srećne i sigurne bebe su mnogo upornije u pokušajima kada zadaci postaju sve složeniji. Osim toga, dobra emocionalna veza sa nekom bliskom osobom utiče na celokupni razvoj deteta, kako na intelektualno, tako i na socijalno, emocionalno i telesno područje. Svako dete zaslužuje posebnu brigu svojih roditelja, ali i društva, pa tako i darovito, koje je dete sa posebnim potrebama zbog svojih nadprosečnih sposobnosti i specifičnih vaspitno-obrazovnih (i svih drugih) potreba.

Literatura:

- Cvetković-Lay, J. (1995), *Ja hoću i mogu više*, Zagreb: Alinea.
- Cvetković-Lay, J. (2002), *Darovito je, što ću sa sobom*, Zagreb: Alinea.
- Cvijović, B. (1999), *Uloga roditelja u ranoj identifikaciji darovitog deteta*, Zbornik 5, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Čudina-Obradović, M. (1991), *Nadarenost: razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Zagreb: Školska knjiga.
- Đorđević, B. (1996), *Intelektualne sposobnosti i kreativnost*, Zbornik 2, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Božin, A. i dr. (2003), *Daroviti i šta sa njima – praktikum*, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Grandić, R. (2007), *Porodična pedagogija*, Novi Sad: Savez pedagoških društava Vojvodine.
- Grandić, R., Letić, M. (2008), *Darovitost - dar ili kazna*, Zbornik 13, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Milošević, N., Vujačić, M. (2006), *Ka uvažavanju potreba darovitih učenika i njihovih roditelja*, Zbornik 12, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Nikolić, R. (1998), *Porodica kao podrška darovitosti*, Zbornik 4, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Nikolić, R. (1999), *Očekivanja roditelja dece koja postižu nadprosečan školski uspeh*, Zbornik 5, Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
- Winner, E. (1996), *Gifted children: Myths and Realities*, SAD: Basic Books.

Radovan Grandić, PhD

Milena Letić

Philosophical Faculty

Novi Sad

FAMILY AS A FACTOR OF GIFTEDNESS ENCOURAGEMENT

Abstract: Family is and has always been the first and crucial school of life where a child acquires his/her first knowledge, skills and habits. It is both basic and changing social group. Great responsibility lies on it when a child is in question. It is in a family that a child develops his/her personality and the younger the child the greater the influence of parents.

The role of a family in general development is essential, and in the case of giftedness development it is even more important. It is frequently assumed that a gifted child has gifted parents, as well. Furthermore, it has been pointed out that gifted children live in families of higher socio-economic status. Research has shown that active engagement of parents in nurturing their children is more important for the development of giftedness than parental level of education or economic power.

Apart from emotional and social development encouragement one of the significant aims of family education is help and support given to a child in intellectual development and the development of personal potentials for learning. Children who are supported by parents and involved in various activities and forms of learning, both at school and out of it manifest higher achievements. Parents who are interested in the advancement of a child encourage his/her various interests, hobbies, games and other activities, communicate with a child more, discuss, understand the child, exchange ideas, participate in various cultural activities. For example, children who even at pre-school age had appropriate literature available, or who were given attention and time, showed greater interestedness and better school success.

Whether the parents, as first educators, succeed in developing their child personality depends on several factors: before all parents should love their child, the child should be wanted; they should be able to educate their child, for mere love, regardless of how important it is, it is not enough; parents should have conditions to educate their child, and what is most important, they should dedicate their child significant amount of time.

In the phase of development, especially creative abilities development, parents have great responsibility to create such a setting for learning and development which will in the first place support motivation development. Therefore it is necessary for parents to express emotional warmth and self-confidence, positive attitudes towards learning, high expectations from themselves and from their children, interest in their child success.

Key words: family, giftedness, personality development.